

TÜRKİYE'DE PLANLI DÖNEMDE KADIN NÜFUSU VE KADIN İŞGÜCÜ İSTİHDAMINDAKİ GELİŞMELER -DEVELOPMENTS IN FEMALE WORKFORCE AND POPULATION IN PLANNED ECONOMY PERIOD IN TURKEY-

Dr.A.Mesud KÜÇÜKKALAY*

ÖZET

20. Yüzyılın bitimine çok az bir zaman kala ülkelerin ekonomik yapılanmaları da hızla değişmektedir. Artan rekabet ve üretimin artan boyutunda refah ve kalkınma artık çalışma ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle Batı ülkelerinde tüm bireyler çalışmak ve tasarruf etmek için özendirilmektedir. Bunu sağlamak için de hemen hemen her ülke nüfusunun yarısını oluşturan kadın nüfusun tüketicilikten üreticiliğe geçmesi için önemli çalışmalar yapılmaktadır. Ancak Türkiye'de 1960 öncesi olmadığı gibi planlı dönemle birlikte de bu konuda ciddi çalışmalar yapılmış değildir. Bu makalede Türkiye'de planlı dönemde birlikte kadın nüfusundaki gelişmeler ve unsurları ile kadın işgücünün istihdamındaki gelişmeler incelenerek kadın nüfusun işgücüne katılma oranındaki (İKO) eksiklik ekseninde bu nüfusun kalifikasyonuna ve istihdamının artırılmasına yönelik öneriler ortaya konacaktır.

Planlı Dönemler, Nüfus, İşgücü, İstihdam.

GİRİŞ

Bir ülkenin ekonomik yapısındaki iyileşmenin en önemli göstergelerinden ve sonuca etki eden en önemli unsurlarından birisi de o ülke nüfusunun işgücü içinde değerlendirilebilmesidir. Nitekim İKO'su yüksek olan ülkelerde üretim artacak, sonuçta milli gelir de buna bağlı olarak bir artış ivmesi içinde bulunacaktır. 1982 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) belirlediği istihdam izleme standartlarına göre kurumsal olan sivil nüfus, on iki yaş altı nüfus ve işgücüne katılmayanlar (hasta, sakat ve yaşlılar, emekliler ev hanımları, öğrenciler, ailevi nedenlerle çalışmayanlar) İKO'nun dışında değerlendirilmektedir. Üretim sınırları dışına çekilen bu bireylerden - ki bunlardan en önemli kısım ev hanımları ve aile içinde işçi statüsünde çalışıyor olmalarına rağmen İKO dışında tutulan kadınlardır- ev hanımları ülke üretimine katkıda bulunmayarak bağımlılık oranını artırmakta ev içinde işçi statüsünde çalışanlar ise ev içinde üretimde buldukları halde yeterli ve gerekli bir ücret alamamakta ve sosyal güvenlik olanaklarından faydalanamamaktadırlar.

Nitekim 1989-1996 periyodunda bir inceleme yapıldığında; istihdam edilen kadın nüfus ortalaması 6 milyon 193 bin ancak buna rağmen ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışan kadınların ise 4 milyon 175 bin olduğu bulunmaktadır.¹ Ev kadını statüsünde çalışanlar fiilen istihdam halinde bulunanların % 67,41'i gibi büyük bir oranını oluşturmaktadır. Bu büyük oran direkt üretimde bulunmayarak üretimin artmasını engellerken hiçbir sosyal güvenceden de faydalanamamaktadırlar.² Dolayısıyla işgücü içinde değerlendirilen kadın nüfusun büyük bir yüzdesi istihdam

* Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Öğretim Elemanı.

¹ DİE, **Çalışma İstatistikleri 1996**, Ankara, 1997, s. 185-197-198'den derlenerek oluşturulmuştur.

² Bu konuda çok geniş bilgi için ayrıca bkz: Tülay ARIN, "Türkiye'de Sosyal Sigorta ve Kadınlar", **İktisat Dergisi**, S. 383(Ekim 1998), s. 53-62.

edilmekle birlikte, Türkiye'nin içinde bulunduğu en önemli sorun kadın nüfusun büyük bir bölümünün işgücü içinde yer almayarak İKO dışında tutulmasıdır.

Cumhuriyet tarihi boyunca kadın nüfusun kalifikasyonunun artırılması ve İKO'ya dahil edilmesi konusunda yeterli politikaların uygulamaya geçirilmediği sayısal incelemeler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Öyle ki 1960'lı yıllara kadar Türkiye'de makro anlamda bir istihdam politikasının bulunduğunu söylemek son derece güçtür. Planlı kalkınma dönemine geçildikten sonra da konunun çok dar bir çerçeve içinde ele alındığı bir gerçektir. Oysa sosyolojik ve ekonomik açıdan ülkemizdeki kadın nüfusun tüketicilikten ivedilikle üretici bir konuma getirilerek ülke kalkınmasında gerekli yeri almaları sağlanmalıdır. Bu noktada politika ve uygulama değişikliklerinin yapılması gereklidir. Bu eksikliği ortaya koymak ve söz konusu gerekli değişikliğin bir an evvel yapılmasını sağlamak amacıyla planlı dönemde kadın nüfustaki ve işgücü istihdamındaki gelişmeler aşağıda incelemeye alınmıştır.

1. TC'DE PLANLI DÖNEMDE KADIN NÜFUSUN ANALİZİ

Cumhuriyet'in ilanını izleyen 40 yıllık süre boyunca ülkeyi kuşatan hayati ekonomik sorunların çözümüne ağırlık verilmesi nüfusun kalifikasyonuna yönelik olarak yapılması gereken çalışmaların sürekli göz ardı edilmesine neden olmuştur. Ataerkil bir toplum ve aile yapısına sahip olan Türkiye'de bu durum en çok kadın nüfusun etkilenmesi ile sonuçlanmıştır. Nitekim kadın nüfusun eğitimi, istihdamı, sosyal güvenliği ve kalitesinin artırılması ancak 1960'lı yıllarda, o da çok sınırlı olarak (bir tür sorun saptama şeklinde) ele alınmıştır. Oysa ilerideki başlıkta açıklanacağı gibi kadın nüfus toplam nüfusun her dönem hemen hemen yarısını oluşturmaktadır. Ancak erkek nüfusa sayısal olarak eşit ağırlıkta olan kadın nüfusun ikinci plana itilmesi ekonomik sorunlar doğurabileceği gibi sosyolojik ve kültürel bir dengesizliğe de yol açacak ve sosyal adaletin de zayıflamasına neden olacaktır.

Aşağıdaki tabloda 1960-1996 periyodu göz önünde bulundurularak toplam nüfus içinde kadın nüfusun demografik özelliklerinden, bu çalışmayla ilgili olanları derlenerek topluca gösterilmiştir. Bu özellikler toplam nüfus içinde kadın nüfus oranı, bu kadın nüfusun yerleşim durumu, okur yazarlık oranı ve ev hanımı olma durumu olarak belirlenmiştir.

Tablo 1: 1960-1996 Dönemi Kadın Nüfusun Sayısal Görünümü

Yıllar	Toplam Nüfus (000)	Kadın Nüfus (000)	Kadın Nüfus Oranı %	Yerleşim Durumu %		Okur-Yazar Oranı %	Ev Kadınları Oranı %
				Kent	Köy		
1960	27.755	13.590	48.96	30.08	69.92	24.8	43.81
1965	31.391	15.394	49.03	32.62	67.38	32.8	44.40
1970	35.605	17.598	49.42	36.24	63.76	41.8	40.58
1975	40.348	19.602	48.58	40.12	59.88	50.5	41.17
1980	44.737	22.041	49.26	42.52	57.48	54.7	45.92
1985	50.664	24.992	49.32	51.54	48.46	68.2	47.36
1990	56.473	27.865	49.34	57.70	42.30	72.0	46.95
1996	63.893	31.648	49.53	59.40	40.60	74.3	43.52

Kaynak: DİE, *İstatistik Göstergeler (Statistical Indicators) 1923-1995*, DİE Matbaası, Ankara, 1996, s. 3'te 1.1; 5'te 1.2; 6'da 1.5 nolu; DİE, *İstatistiklerle Kadın 1927-1992*, DİE Yayınları, Ankara, 1995, s. 34'te 18 nolu tablodan derlenerek hazırlanmıştır.

1960-1996 dönemi, yukarıdaki tablodan da izleneceği gibi dönem boyunca toplam nüfus içinde kadın nüfus ortalamasının % 49.18 olduğu görülmektedir. Bu oran ülke nüfusunun yarısını kapsamaktadır. Ancak buna rağmen kadın nüfusun yerleşim durumu, okur yazarlığı ve ev kadını olarak istihdam dışında değerlendirildiği yine tablodaki sayılardan anlaşılmaktadır. Nitekim toplam kadın nüfusun dönem boyunca

ortalama olarak yalnızca % 52,38'i okuma yazma bilmektedir. Bu, söz konusu durumun boyutunu gözler önüne sermektedir. Toplam kadın nüfus içinde ev kadını olarak İKO'ya katılmayanların oranı da oldukça yüksektir. Bu oran % 44,21 olarak saptanmaktadır. Toplam kadın nüfusun yarısına yakını İKO dışındadır. Aynı durum kadın nüfusun ikamet için de benzer bir görünümündedir.

1960'dan 1980 yılına kadar toplam kadın nüfusun büyük bir yüzdesi şehirlerde yaşarken bu oran 1980 sonrasında iyimser bir ölçüde değişim göstermiştir. Ancak ortalama olarak sonuç yine erkeklerin lehinedir. Nitekim 1960-1996 dönemi şehirlerde ikamet eden kadın nüfus ortalaması % 43,77 iken, köylerde ikamet edenlerin ortalaması % 56,22 olmaktadır.

2. TC'DE PLANLI DÖNEMDE KADIN İŞGÜCÜ İSTİHDAMININ ANALİZİ

Cumhuriyet ekonomisi nüfus ve buna bağlı olarak istihdam eksenli bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, ilk dönemlerde nüfus artışının planlanması bir yana siyasi otorite tarafından bu artışın teşvik edildiği bile bilinmektedir. Bu, o dönemin siyasal ve ekonomik koşulları bağlamında tercih edilmiş bir politikaydı.³

Nitekim 1923-1950 periyodunda çocuk düşürmeyi kolaylaştıran veya çocuk sahibi olmayı engelleyen araç-gereç alımları 1920 yılında yasaklanmış, kasıtlı olarak çocuk düşürme/düşürtme eylemlerinin suç sayılması ve gebeliği önleyici bilgilerin 1936 yılında yasaklanması, kırsal kesimde en az beş çocuğu olanlardan 1950'ye kadar yol vergisi alınmaması kabul edilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarla birlikte başta milli gelirin dağılımı noktasında olmak üzere artan nüfusun istihdam üzerindeki baskısı da hissedildi.

Zira artan nüfus miktarı teoride istihdama negatif etki eden ve onun "işsiz" olarak nitelenmesine neden olan en büyük unsurlardan birisidir.⁴ Çünkü bir ülkedeki işgücü arzının artış kaynağının en önemli unsuru nüfustur. Nüfus artışı, işgücü arzının artarak, işgücü talebinden daha büyük boyutlara ulaşmasına neden olurken bunun sonucunda da işgücü piyasasında dengesizlik ve işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır.⁵

Bugün ise Türkiye'de hem işsizlerin sayısı ve dolayısıyla işsizlik oranı hızlı ve sürekli bir artış sonunda hiç de küçümsenmeyecek boyutlara ulaşmış hem de bu sorun, bugün Türkiye'nin en önemli bir sorunu olarak kabul edilen enflasyon sorunundan bile çok daha ileri ve çok daha tehlikeli boyutlara ulaştığı halde ve sorunu çözümlenebilecek veya hiç olmazsa belirli bir ölçüde hafifletebilecek bir istihdam politikası tespit edilerek uygulama alanına konulmamıştır.⁶ Bu politika eksikliğinin doğal sonucu olarak Cumhuriyet tarihi boyunca işsizlik oranı dalgalanmalı da olsa

³ Orhan TÜRKAY, "Türkiye'nin Nüfus Problemi", *DPT. Planlama Dergisi*, C. 1, S. 1 (Haziran 1961), s. 84.
⁴ Nusret EKİN, "İşsizlik Konusunda Yeni Görüşler", *İstanbul Üniv. İktisat Fak. Dergisi*, C.29, S.1-4 (1970), s. 85; Fazla nüfusu efektif talebi artırarak yatırımları teşvik ettiği gerekçesi ile savunan Keynes gibi teorisyenler ve Ricardo gibi ücret hadlerinin işgücü arzı rekabeti sonucunda aşağıya çekileceğini savunan teorisyenler de bulunmaktadır. Ancak artan nüfusun istihdam yanında tüketim, yatırımlar, kentleşme, eğitim, milli gelir paylaşımı gibi konularda negatif etkilerinin olduğu düşüncesi daha ağır basmaktadır. Bu görüş için bkz: İ. TANYERİ, *Nüfus ve Ekonomi*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Ankara, 1987.
⁵ Mustafa SAATÇI, "Türkiye'de İşsizlik ve Açık İşyerleri İlişkisi Açısından İşsizlik Durumu", *Kayseri Üniv. İktisat Fak. Dergisi*, C.1, S.1 (1981), s. 83.
⁶ Hüseyin ŞAHİN, "Türkiye'de İstihdam Sorununun Nedenleri ve Çözüm Yolları", *İstanbul Üniv. İktisat Fak. Dergisi*, Prof. Dr. F. S. Ülgener'e Armağan, C.43 (İstanbul 1987), s. 335-344; Erol ZEYTİNOĞLU, "Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam Sorunu", *Marmara Üniv. İİBF Dergisi*, C.2, S.2 (1985), s. 334.

%9'lara kadar ulaşmış ve dünya ülkelerindeki işsizlik ortalamalarının oldukça üzerinde seyretmiştir.

Nitekim Cumhuriyet döneminde (1923-1996) işgücü arzının işgücü talebini sürekli olarak aşmasından dolayı ortaya çıkan işsizliğin ortalaması %4.95 oranında gerçekleşmiştir.⁷ Bu, her yıl 100 kişiden ortalama olarak 5 kişinin işsiz kaldığı anlamına gelmektedir. Ek olarak 1988 yılına kadar ILO standartlarına uygun olan kapsamlı bir işgücü ve istihdam veri derleme yöntemi izlenmemiştir. Böyle bir yöntemin izlenmemesi elde yeterli veri bulunmamasından dolayı istihdam bağlamında gerekli politikaların alınmasını engellemiştir. ILO'nun 1982 yılı konferansında kabul edilen Hanehalkı İşgücü Anketi (HIA) yöntemi ise 1988 yılında ancak uygulamaya geçmiştir.⁸

Türkiye'deki bu istihdam sorunsalının en önemli özelliği her dönemde nüfusun yaklaşık % 50'sini kapsayan kadın nüfustaki işgücünün büyük oranının istihdam dışında bulunmasıdır. Bu durum hem atıl işgücünün yoğun olmasına, hem de bağımlılık oranının artmasına neden olmaktadır. Atıl işgücünün yoğun olması toplumdaki insanların özgüvenini ve geleceğe olan iyimser bakış açılarını sarsarken, bağımlılık oranının artması da fiili olarak işbaşında bulunanların GSMH içindeki katma değerlerinin azalması, bir başka deyişle iktisadi olarak yüklerinin artması anlamına gelmektedir.

Sanayileşme ve gelişme süreciyle bir yandan kentleşen, sosyal alt yapısı tamamlanan, geliri yükselen ve iyi dağıtılan ülkelerde, değişen teknolojinin de yardımı ve kadınların eğitim ve nitelik düzeylerinin yükselmesi ile, kadının özellikle iktisadi faaliyetlere katılmak sureti ile iktisadi özgürlüğe kavuşma olanağı ortaya çıkmıştır.⁹ Ancak bu Türkiye için pek söz konusu değildir.

Nitekim eğitilmiş kadınların İKO'ya katılma oranları fazla olmasına rağmen Türkiye'deki düşük eğitilmiş bu katılımı önlemektedir. 1998 yılında yapılan bir çalışmada İKO'ya katılan kadınların eğitimsizlerde % 17 oranının, yüksekokul ve üniversite eğitimi almış kadınlarda % 74 olduğu saptanmıştır.¹⁰

Türkiye'de kadının işgücüne katılma oranını olumsuz yönde etkileyen değişik kaynaklardan doğan çeşitli nedenler vardır. Bunların başlıcaları, küçük çocukların bakımı, kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü, piyasa koşullarının elverişli olmayışı, kısmi çalışma olanaklarının sağlanamayışı, çalışmayla ilgili yasal

⁷ Cumhuriyet döneminde planlı periyot ve öncesinde nüfus ve istihdam yapısının geniş açılımı konusunda ayrıca bkz: A. Mesud KÜÇÜKKALAY, *Cumhuriyet Döneminde İktisadi Planlama ve Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniv. SBE, İstanbul, 1998, s. 165 ve sonrası.

⁸ Nusret EKİN, "Türkiye'de Ekonomik Gelişme ve İstihdam Meseleleri", *İstanbul Üniv. İktisat Fak. Dergisi*, C.25, S.3(1966), s. 90; Ahmet GÖKÇEN, "Türkiye'de İstihdamın Bünyesi", *İstanbul Üniv. İktisat Fak. Dergisi*, C.32, S.1-4(1972-1973), s. 69-86; Nur SERTER, *Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme*, İÜ. Basımevi, İstanbul, 1993, s. 17.

⁹ Nusret EKİN, "Batı Toplumlarında Kadının İşgücü İstihdamı ve Kısmi Süreli Çalışmalarındaki Gelişmeler", *Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma*, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Eğitim Serisi:6 (Ankara 1991), s. 21.

¹⁰ Ayşe EYÜBOĞLU ve Diğerleri, "Kentli Kadınların Çalışma Koşulları ve Çalışma Yaşamını Terk Nedenleri", *İktisat Dergisi*, S. 377(Mart 1998), s. 39.

mevzuattaki eksiklikler ve sonuçta kadının çalışması ile ilgili gelenek ve göreneklerin değişim hızının kadın lehine yavaş seyretmesi biçiminde belirtilebilir.¹¹

1985 yılı verilerine göre Türkiye'de iktisaden faal 7.6 milyon kadın vardır. Ancak bu büyüklük, 1955 yılı iktisaden faal kadın nüfus sayısı ile karşılaştırıldığında, geçen 30 yıllık süre içerisinde ancak 2.3 milyon kadarlık bir artışın olduğu gözlenmektedir. Oysa aynı dönemde 15+ yaş grubundaki kadınların sayısal büyüklüğü 10.2 milyon kadarlık bir artışa konu olmuştur.¹² Bu rakamlar karşılaştırıldığında söz konusu 30 yıllık dönemde 15+ yaş grubundaki kadınların sayısal artışının yine aynı dönemdeki iktisaden faal kadınların sayısal artışından 4,5 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Bu fazlalık iktisaden faal olan kadın nüfustaki bozulmanın bir başka ifadesidir. 1955-1985 periyodunda iktisaden faal olan kadın nüfus % 43.39'luk bir artışa konu olurken aynı dönemde 12+ yaş nüfus miktarının artış oranı % 120'ler dolayındadır. Buna göre yaklaşık olarak Türkiye'deki her üç kadından iki tanesi istihdam dışında tutulmakta ve fiilen üretime katılmamaktadır. Bu sorunu iyice karmaşıklaştıran diğer bir nokta, iktisaden faal olmayan kadın nüfusun "*aile kadınlığı*" statüsünde evde çalışıyor olmasıdır. Üstelik bu tür çalışma biçimi, bazen en ağır biçimi ile sürerken, tek güvence kadınların aç kalmamaları yani emekleri karşılığında karınlarını doyurmalarıdır. Yapılan işler, bilinen şekli ile tekrar eden, çalışana hiçbir şey katmayan (maddi-manevi), iş olarak kabul edilmeyen, toplum ve aile içinde prestiji de bulunmayan işlerdir.¹³ Oysa OECD ülkelerinde yaşayan kadınların işgücü içerisindeki sayısı 1992 yılında yaklaşık olarak 169.4 milyon dolayındaydı. Ekonomik olarak aktif kadın sayısında geçen on yıllık süre içerisinde ortalama % 2'lik bir artış görülmüştü. Bu artış bir çok ülkede, sayılarında bir azalma eğilimi görülen, ekonomik olarak aktif erkeklerin miktarındaki artışın iki katıydı. Artışlardaki bu oranlarla birlikte 21. Yüzyıl'a girilirken, bir kaç ulusal iş pazarında kadın ve erkek cinsleri sayısal bir eşitliğe ulaşmış olacaklar.¹⁴ Bunda "*tam zamanlı çalışma*" yanında yeni çalışma modellerinin geliştirilmesinin de rolü büyüktür. Kısmi süreli çalışma bu çalışma şekillerinden popüleritesi çok yüksek olan bir tanesini temsil etmektedir.¹⁵ Nitekim OECD ülkelerinin emek pazarında meydana gelen en belirgin yapısal değişiklik, full-time (ya da sürekli) olmayan işlerdeki artıştır. Part-time iş buna ilişkin bir terim ve asıl olarak kadınlar için geçerli. Kişisel girişimcilik ise kimi ülkelerde hızla gelişen ancak kadınların pek fazla temsil edilmediği bir yönelim. Bu iki istihdam biçiminin, kadınlar

¹¹ Necla PUR, "Türkiye'de Kadın İşgücü İstihdamı ve Kısmi Süreli Çalışmadaki Gelişmeler", **Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma**, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Eğitim Serisi:6 (Ankara 1991), s. 37; Nusret EKİN, "Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Kadınların Sorunları", **İstanbul Üniv. İktisat Fak. Dergisi**, Ord. Prof. Şükrü Baban'a Armağan, C.40, S.1-4(1984), s. 81-90; 1998 yılında yapılan bir anket çalışmasına göre kadınların %52'sinin kendi dışından kaynaklanan ailevi nedenlerle ve % 28'inin de yine kendi dışından kaynaklanan nedenlerden dolayı işten ayrıldıkları saptanmıştır. Bkz. EYÜBOĞLU vd., s. 42.

¹² PUR, s. 37-38.

¹³ Kuvvet LORDOĞLU, "Ev Kadınlığı Ya da Güvencesizlik", **İktisat Dergisi**, S.347(Mart 1994), s. 30.

¹⁴ Françoise CORE (Çev.Erkan DOĞAN-Çetin ÖNDER), "Kadınlar ve İstihdam", **İktisat Dergisi**, S.247 (Mart 1994), s. 30.

¹⁵ Nur SERTER, "Kısmi Çalışma", **Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma**, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Eğitim Serisi:6(Ankara 1991), s. 105-117.

açısından, fırsat eşitliğini nasıl etkilediğinin açıklanması ise karmaşık olmaktan uzak değil.¹⁶

Türkiye'de 1960 yılı ile birlikte yeni bir planlı döneme geçilmiş ve ekonomik kalkınmanın pek çok unsurları plana bağlanmıştır. İstihdam da bunlardan birisidir. Ancak ekonomik sorunların önem derecelerinden olsa gerek istihdam ve kadın istihdamına fazla değinilmemiş temenni ve dileklerle konu geçiştirilmiştir. Kadın istihdamı ile ilgili ilk ifadenin kullanılması VI. BYKP'nin hedef ve stratejisinde gerçekleşmiş ve kadınların sosyal ve ekonomik kalkınmanın nimetlerinden daha fazla faydalanmaları amacıyla sağlık, eğitim ve kadın istihdamı olanaklarının artırılacağı ifade edilmiştir.¹⁷ Beş yıllık kalkınma planlarında kullanılan ifadelerden ve konuya ayrılan alanlardan söz konusu konunun geçiştirildiği anlaşılmaktadır. Planlama belgelerinde ise yeterince üzerinde durulmamıştır.

1960-1990 periyodu işgücü ve istihdam rakamları bağlamında değerlendirildiğinde ortaya çıkan görünümün yukarıda değinilenlerden farklı olduğunu söylemek son derece güç.

Nitekim söz konusu dönemde kadın işgücüne ait rakamlar derlendiğinde aşağıdaki tabloya ulaşılmaktadır.

Tablo 2: Planlı Dönemde Kadın İşgücü İstihdamına Yönelik Göstergeler (.000)

Yıllar	Toplam Nüfus	Toplam İşgücü	Kadın Nüfus	Kadın Nüfus (%)	Kadın İşgücü	Erkek İşgücü	İKO Kadın (%)	İKO Erkek (%)
1960	27.775	11.613	13.590	48.97	-	-	-	-
1965	31.391	12.496	15.394	49.04	-	-	-	-
1970	35.605	13.905	17.597	49.43	5.813	8.092	33.03	44.93
1975	40.348	15.534	19.605	48.59	6.204	9.330	31.67	44.97
1980	44.737	17.077	22.040	49.27	6.928	10.149	31.43	44.71
1985	50.664	17.973	24.992	49.33	7.647	10.326	30.59	40.22
1990	56.473	20.529	27.865	49.33	8.653	11.876	31.05	30.24
1996	61.412	22.809	30.302	49.34	6.890	15.919	22.73	22.14

Kaynak: DİE, *İstatistiklerle Kadın 1927-1992*, s. 7'de 3.; s. 22'de 10.; DİE., *İstatistik Göstergeleri (Statistical Indicators) 1923-1995*, s. 3'de 1.1.; s. 7'de 1.6. nolu tablolardan ve DİE., *Çalışma İstatistikleri 1995*, s. 121; DİE., *Ekim 1996 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları*, s. 7'den derlenerek oluşturulmuştur.

Tabloya bakıldığında zaman 1960-1996 periyodunda kadın işgücü istihdamı ile ilgili bazı sonuçları çıkarmak olanaklıdır. Söz konusu dönemde kadın nüfus toplam nüfusun hemen hemen yarısı dolaylarında olduğu halde kadın nüfusun işgücüne katılma oranı erkeklerinkinden yaklaşık % 14'lük bir oranla geriden gitmektedir. Kadın nüfus ve kadın işgücü karşılaştırıldığında dönem boyunca kadın nüfus hızla arttığı halde kadın işgücünün bir artış göstermediği ortaya çıkmaktadır. Zira 1960'da 13.5 milyon olan kadın nüfus 1996'da % 120'lik bir artışla 30.3 milyon olurken, işgücü 1970'de 5.8 milyon iken 1996'da % 17'lik bir artışla 6.8 milyon olmuştur. Bu durum kadın nüfusun büyük bölümünün işgücüne dahil olmayan nüfus içinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa aynı dönemde erkek işgücü toplam

¹⁶ CORE, s. 35.

¹⁷ *Resmî Gazete*, 22 Mayıs 1989 t., 20172 mS., 89/14146 Sayılı Karamame. (VI. BYKP, Plan Hedef ve Stratejisi).

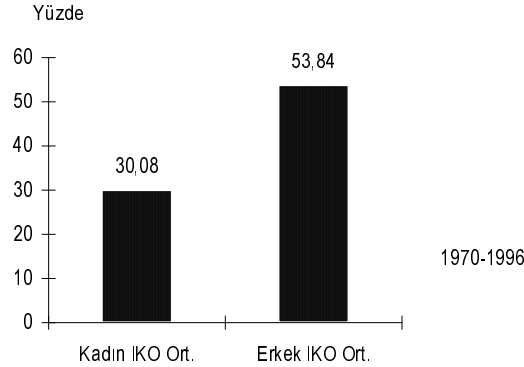
işgücü içinde önemli bir paya sahip olup, işgücüne katılma oranı açısından da kadınlardan daha iyi bir konumdadır.

Yorumu daha da somutlaştırmak için kadın ve erkek işgücü ile bunların işgücüne katılma oranlarının ortalamalarını alarak karşılaştırma yapmak doğru olur. 1970-1996 periyodunda kadın işgücü ortalaması 7.02 milyondur. Erkeklerin işgücü ortalaması ise 10.9 milyondur. Kadınlarda ve erkeklerde işgücüne katılma oranı ortalamaları ise sırasıyla % 30.08 ve % 37.86'dır. İKO'lar arasındaki farkın kadın ve erkek işgücü arasındaki farktan dolayı normal görünmesi bir yanılsamayı beraberinde getirmektedir. Oysa bu yanılsamayı aşmak için kadın ve erkek nüfus ortalamalarının alınarak işgücü ortalamalarıyla karşılaştırmak gereklidir. Nitekim baştan beri üzerinde önemle durulan nokta toplam kadın nüfusunun büyük oranının işgücü içine çekilemeyeşidir. Bir başka deyişle kadınların İKO'sunun düşük olmasıdır. O halde değerlendirmeye mevcut işgücü rakamlarından değil, nüfustan hareketle başlamak bu yanılsamayı önleyecektir.

Söz konusu dönemde kadın nüfus ortalaması 23.7 milyon iken İKO ortalaması % 30.08'dir. Erkek nüfus ortalaması 24.4 milyon ve İKO ortalaması ise % 37.86'dır. Dönem boyunca hesaplanan nüfus ortalamaları birbirine çok yakın olduğu halde İKO'lar arasında erkek nüfus lehine % 7'lik bir fazlalık vardır ki bu durum kadın işgücü istihdamındaki sorunun da temelini oluşturmaktadır.

Aşağıda grafikte 1970, 1975, 1980, 1985, 1990 ve 1996 yılları baz alınarak kadın ve erkek nüfusun işgücüne katılma oranlarının ortalaması gösterilmektedir. Bu ortalamalardan da anlaşılacağı gibi kadın nüfusun büyük bir bölümü üretim dışında bulunmakta ve tüketicilik konumunu sürdürmektedir.

Grafik 1: 1970-1996 Dönemi Kadın İKO Oranı Ortalaması

SONUÇ

Türkiye'nin ilerleyen yıllarda iktisadi ve sosyal kalkınmasını gerçekleştirebilmek için önünde çözmesi gereken pek çok sorun bulunmaktadır. Bunlardan ilki, nüfusun, özellikle kadın nüfusun kalifikasyonuna yönelik çalışmaların yapılmasıdır. Bugün dünya devletlerinde okuma yazma oranının % 90'larla ifade edildiği, işsizliğin % 2'lerde, nüfus artışının % 1'lerde ve enflasyonun yine % 2-3'lerde olduğu bir durumda Türkiye'nin de en azından dünya standartlarını yakalaması

gerekmektedir. Bu gerekliliğin yolu Karl Popper'in deyimi ile insanların bilgi birikimine teknik bilgilerine yatırım yapmak ve onların bu yapılarını geliştirmekte yatmaktadır.¹⁸ Türkiye'de nüfusun kalitesine yönelik (özellikle kadın nüfus) politikalar geliştirilmeli uygulama alanına konulmalıdır. Özgün ve yaygın eğitim geliştirilmeli, özellikle eğitim yatırımlarında bölge koşulları göz önünde bulundurularak yatırımlar yapılmalıdır. Bütçelerde eğitim harcamalarının payı artırılarak uzun dönemli eğitim politikaları belirlenmeli ve bütçe ile bu politika uyumlaştırılmalıdır. Kadın nüfusun kalifikasyonunda ilkin ülke insanındaki tarihi inançlar kültürel bir değişim ile revize edilerek kadınların da ev içinden çalışma hayatına çıkabilmeleri sağlanmalıdır. Kadın nüfusun kalifikasyonu konusunda ailelere ve bireylere maddi ve manevi teşvikler sağlanmalıdır. Basın ve yayın organlarının bu bilinçlenmede ortak çalışma anlamında rolleri oldukça fazla olmak durumundadır. Üretimin artırılarak ülke kalkınmasının sağlanabilmesi için de kadın nüfusun, istihdam olanakları içine çekilmesi gerekmektedir. Bunun için Türkiye'nin sosyo-politik koşulları değerlendirilmeli, ileriye yönelik projeksiyonlar bağlamında kadın nüfusun tüketici konumdan üretici konuma geçmesi sağlanmalıdır. Nitekim ülkemizde halen geleneksel yapıdan kaynaklanan ve kadının çalışmasını engelleyen toplumsal inançlar yer almaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek için kısmi süreli çalışmanın geliştirilmesi gereklidir.¹⁹ Nitekim AT ülkelerinde kısa süreli çalışanlar içinde kadınların oranı % 80'in üzerinde bulunmaktadır. Bunun nedenleri arasında, bu tür çalışmanın kadınların isteklerine daha iyi cevap vermesinin önemli bir yer tuttuğu kuşkusuzdur.²⁰ Yanısıra kadın istihdamını artırmak için çocuk bakımında kreş sistemi yaygınlaştırılmalı, kadın eğitimi için özel politikalar saptanmalı, yasal mevzuattaki aksaklıklar giderilmeli kadınların fiziksel yapılarıyla uyumlu istihdam yatırımları yapılmalı ve piyasa koşulları bu amaca yönelik olarak uyumlaştırılmalıdır. Aksi halde istihdam içinde bulunmayan kadın nüfus tüketmeye ve artan hasılayı absorbe etmeye devam edecektir. Aile içinde eşine bağımlı konumunu sürdürerek kendine olan özgüveninin azalması ile karşı karşıya kalacaktır. İstihdam açısından gelişmiş ülkeleri yakalayabilmenin en önemli koşullarından birisi söz konusu sorunun çözülmesine bağlıdır.

¹⁸ Bu konuda Karl R. Popper şöyle demektedir: "*Bir gün bütün ekonomik sistemimizin bu arada bütün makinelerin ve toplumsal örgütün yok olduğunu, ama teknik ve bilimsel bilgilerimizin yerinde durduğunu düşünün. Bu durumda ekonomik yapının tekrar kurulacağı düşünülebilir. (Ancak daha küçük çapta ve bir çok insan açlıktan öldükten sonra). Ama bir de, maddi olanların yerinde kalmasına rağmen bu konudaki bilgilerin ortadan kalkmasını düşünün. Bu durum vahşi bir kabilenin endüstrileşmiş fakat, boş bir şehre yerleşmesi durumunda ortaya çıkacak durum olurdu. Uygarlığın tüm maddi kalıntılarının ortadan kalkmasına yol açardı.*" Bkz: Karl R. POPPER, **Açık Toplum ve Düşmanları**, (Çev: H. RIZATEPE), 2. Cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 101-102; Ümran ERSOYLU, "İstihdam Eğitim İlişkisi Üzerine Bir Yorum", **Marmara Üniv. İİBF. Dergisi**, C.4, S.1-2(1987), s. 203.

¹⁹ KUTAL Gülten, "Uluslararası Boyutlarıyla Türkiye'de Kısmi Süreli Çalışma ve Geleceği", **Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma**, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Eğitim Serisi:6 (Ankara 1991), s. 91-103.

²⁰ KUTAL Metin, "Kısmi Süreli Çalışmanın Hukuki Esasları ve Sorunları", **Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma**, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Eğitim Serisi:6 (Ankara 1991), s. 64-65.

KAYNAKÇA

1. ARIN Tülay, "Türkiye'de Sosyal Sigorta ve Kadınlar", **İktisat Dergisi**, S. 383 (Ekim 1998).
2. CORE François (Çev.Erkan DOĞAN-Çetin ÖNDER), "Kadınlar ve İstihdam", **İktisat Dergisi**, S 24(Mart 1994).
3. DİE, **İstatistiklerle Kadın 1927-1992**, DİE. Yayınları, Ankara,1995.
4. DİE., **Çalışma İstatistikleri 1995**.
5. DİE., **Ekim 1996 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları**.
6. DİE., **İstatistik Göstergeler (Statistical Indicators) 1923-1995**, DİE Matbaası, Ankara,1996.
7. DİE, **Çalışma İstatistikleri 1996**, Ankara, 1997.
8. EKİN Nusret, "İşsizlik Konusunda Yeni Görüşler", **İstanbul Üniv. İktisat Fak. Dergisi**, C. 29, S. 1-4(1970).
9. EKİN Nusret, "Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Kadınların Sorunları", **İstanbul Üniv. İktisat Fak. Dergisi**, Ord. Prof. Şükrü Baban'a Armağan, C. 40, S. 1-4 (1984).
10. EKİN Nusret, "Türkiye'de Ekonomik Gelişme ve İstihdam Meseleleri", **İstanbul Üniv. İktisat Fak. Dergisi**, C. 25, S. 3(1966).
11. EKİN Nusret, "Batı Topluluklarında Kadının İşgücü İstihdamı ve Kısmi Süreli Çalışmalardaki Gelişmeler", **Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma**, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Eğitim Serisi:6, Ankara, 1991.
12. ERSOYLU Ümran, "İstihdam Eğitim İlişkisi Üzerine Bir Yorum", **Marmara Üniv. İİBF. Dergisi**, C. 4, S. 1-2(1987).
13. EYÜBOĞLU Ayşe ve Diğerleri, "Kentli Kadınların Çalışma Koşulları ve Çalışma Yaşamını Terk Nedenleri", **İktisat Dergisi**, S. 377(Mart 1998).
14. GÖKÇEN Ahmet, "Türkiye'de İstihdamın Bünyesi", **İstanbul Üniv. İktisat Fak. Dergisi**, C. 32, S. 1-4(1972-1973).
15. KUTAL Gülten, "Uluslararası Boyutlarıyla Türkiye'de Kısmi Süreli Çalışma ve Geleceği", **Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma**, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Eğitim Serisi:6, Ankara, 1991.
16. KUTAL Metin, "Kısmi Süreli Çalışmanın Hukuki Esasları ve Sorunları", **Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma**, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Eğitim Serisi:6, Ankara, 1991.
17. KÜÇÜKKALAY A. Mesud, **Cumhuriyet Döneminde İktisadi Planlama ve Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İstihdam Açısından Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniv. SBE., İstanbul,1998.

18. LORDOĞLU Kuvvet, "Ev Kadınlığı Ya da Güvencesizlik", **İktisat Dergisi**, S. 347 (Mart 1994).
19. POPPER Karl R., **Açık Toplum ve Düşmanları**, (Çev: H. RIZATEPE), C.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
20. PUR Necla, "Türkiye'de Kadın İşgücü İstihdamı ve Kısmi Süreli Çalışmadaki Gelişmeler", **Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma**, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Eğitim Serisi:6, Ankara, 1991.
21. **Resmi Gazete**, 22 Mayıs 1989 t., 20172 mS., 89/14146 Sayılı Kararname. (VI. BYKP, Plan Hedef ve Stratejisi).
22. SAATÇI Mustafa, "Türkiye'de İşsizlik ve Açık İşyerleri İlişkisi Açısından İşsizlik Durumu", **Kayseri Ün. İktisat Fak. Dergisi**, C. 1, S. 1(1981).
23. SERTER Nur, "Kısmi Çalışma", **Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma**, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Eğitim Serisi:6, Ankara, 1991.
24. SERTER Nur, **Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme**, İÜ. Basımevi, İstanbul, 1993.
25. ŞAHİN Hüseyin, "Türkiye'de İstihdam Sorununun Nedenleri ve Çözüm Yolları", **İstanbul Ün. İktisat Fak. Dergisi**, Prof. Dr. F. S. Ülgener'e Armağan, C. 43(İstanbul 1987).
26. TANYERİ İ., **Nüfus ve Ekonomi**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Ankara, 1987.
27. TÜRKEY Orhan, "Türkiye'nin Nüfus Problemi", **DPT. Planlama Dergisi**, C.1, S. 1 (Haziran 1961).
28. ZEYTİNOĞLU Erol, "Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam Sorunu", **Marmara Ün. İktisat Fak. Dergisi**, C. 2, S. 2(1985).